

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

УДК 551:338.48(477.52)

УНІКАЛЬНІ ГЕОСАЙТИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОБ'ЄКТИ ГЕОТУРИЗМУ

Данильченко Олена Сергіївна,

канд. геогр. наук,

Багмет Олександр Сергійович

студент

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню цікавих та унікальних геосайтів Сумської області з метою їх використання у туристичній діяльності. Встановлено, що для геотуризму найбільш підходять такі геосайти, як гора «Золотуха», Баницький кар'єр кварцитів, Могрицький крейдяний кар'єр, геологічний заказник місцевого значення Камінські піщаники, льодовикові валуни свідки Дніпровського зледеніння та пам'ятник мамонту

Ключові слова: геосайти, геотуризм, Сумська область, гора «Золотуха», Баницький кар'єр кварцитів, Могрицький крейдяний кар'єр

Вступ. Геосайти – це геолого-геоморфологічні утворення, що охоплюють певну територію, відображають історію розвитку, мають важливе наукове, освітнє, екологічне, ландшафтне значення [1]. А також одночасно геологічні об'єкти є основою для створення маршрутів геотуризму, які зорієнтований на природні атракції. Геологічна спадщина конкретної території надзвичайно

цікава та унікальна, особливе значення мають краєзнавчі об'єкти.

Мета роботи полягає в аналізі унікальних геосайтів Сумської області з метою їх використання у туристичній діяльності.

Результати дослідження. Геотуризм ґрунтується на вивченні геолого-геоморфологічних об'єктів, а також отриманні від контакту з ними естетичних вражень. Головною функцією геотуризму є освітня, а головною метою - пояснення достовірних наукових відомостей у галузі геології й геоморфології. Об'єктами геотуризму є геосайти та явища неживої природи.

Серед геологічних об'єктів Сумської області 7 мають природоохоронний статус, серед них згідно класифікації геосайтів 4 належать до геоморфологічного типу, 1 – до тектонічного та 2 – до стратиграфічного типу [2]. Вертель В. В. у статті [3] описав 12 потенційні геосайтів Сумської області, які можуть бути віднесені до геоморфологічного типу (3 геологічних об'єкта), до палеонтологічного типу (2), до стратиграфічного типу (7) [2].

Пропонуємо перелік найбільш цікавих та унікальних геосайтів Сумщини, які можуть бути використані у створенні геотуру по регіону, з метою проведення досліджень природних та штучних відслонень, а також отримання естетичних вражень. Частина об'єктів належить до геологічних пам'яток, інша – до перспективних геосайтів, часто поруч з ними розташовані археологічні та культурні об'єкти, що в свою чергу, сприяє розвитку туристичної діяльності.

Гора «Золотуха» – унікальний геосайт, геологічний заказник місцевого значення, пагорб з відносною висотою 40 м на лівому схилі долини річки Сули, абсолютною висотою 110-120 м, розташований у Роменському районі Сумської області, на північний схід від міста Ромен, з географічними координатами 50°45'17''N, 33°34'51''E. Пагорб має асиметричну будову: північні, західні та південні схили – круті, східний – повільно переходить у рівнинне межиріччя. Площа природоохоронної території 16 га, статус об'єкту природно-заповідного фонду отримала у 1980 році. Унікальність цього геосайту полягає у тому, що це діапірова структура (соляний шток) – рідкісне природне явище, вихід на земну поверхню солі, гіпсів, глини, діабазів (єдиної гірської породи Сумської області

магматичного походження, що виходє на денну поверхню) девонського віку. Роменський соляний купол утворився в зоні розлому (при закладанні Дніпровсько-Донецької западини) у результаті видавлювання з глибини 5 км на поверхню пластичних порід. Над куполом залягають гіпсоносні глини та суглинки, мергель, на глибині 87-95 м – поклади кам'яної солі, на глибині 355-363 м – калійна сіль, а також нафта та газ. Саме з цією горою пов'язано відкриття покладів нафти вперше у 30-х роках ХХ століття професором Ф. Лисенком вперше в Україні. Під час відвідування гори «Золотухи» можливо відібрати зразки гірських порід: гіпсу, суглинків, брекчії кепок, мергелю, глини, а також діабазів у відпрацьованому діабазовому кар'єрі.

Цікавими для споглядання та дослідження буде експозиція каменів -валунів (обкатаних уламків гірських порід, утворених при перенесенні льодовиком та водними потоками). Так як територією Сумської області проходить межа максимального Дніпровського зледеніння, у багатьох місцях спостерігаються льодовикові валуни, свідки цього зледеніння в історії Землі, які мають як історичне так і природоохоронне, наукове, рекреаційне, освітньо-виховне і пізнавальне значення. І найближче місце до гори «Золотухи» де можна їх спостерігати це біля входу в Роменський краєзнавчий музей. А також у Роменському районі як геологічні пам'ятки природи місцевого значення: «Хоружівські валуни» (с. Хоружівка), «Попів камінь» (с. Беєве) та сусідньому Конотопському районі «Спаські валуни» (с. Спаське).

Комплексна пам'ятка природи «Мамонтове» у с. Кулишівка Роменського району має природоохоронний статус, відноситься до палеонтологічного типу, та має історико-культурне значення. Пам'ятник мамонту – оригінальний пам'ятник на честь мамонта, у місці де були виявлені кісти цієї доісторичної тварини, перший у світі, з географічними координатами 50°52'03''N, 33°49'50''E. Це – чотиригранна металева стела, встановлена на невеликому кам'янистому постаменті, на гранях якої згори вказаний 1841 рік, зображено барельєф мамонта й викарбувана інформація про цінність і важливість палеонтологічної знахідки. Рештки мамонта були знайдені у 1839 році

робітниками, які копали яму під фундамент гуральні. Рештки невідомих тварин знайшли саме тоді, коли науковці починали вивчати доісторичних істот. Запрошений професор медицини Харківського університету І. Калиниченко, проводив розкопки 10 днів і йому вдалося зібрати два повних скелета мамонтів. Цей пам'ятник перший у світі та довгий час єдиний пам'ятник мамонту.

Поряд із Роменським районом у межах Конотопського знаходиться геологічний заказник місцевого значення Камінські піщаники, який розташований біля південної околиці села Камінь, на правому березі річки Сейм, з географічними координатами $51^{\circ}24'05''\text{N}$, $33^{\circ}34'55''\text{E}$.

Площа заказника 2,5 га, статус надано у 1980 році. Згідно класифікації геосайтів, цей об'єкт можна віднести до стратиграфічного типу. Особливість цього геосайту це вихід на денну поверхню стійких до ерозії оригінальної форми пісковиків буцацької світи середнього еоцену (лютетський ярус). Протягом 250 м брили бучакського пісковіку, що зазнали значним процесів вивітрювання, мають розміри $1 \times 2 \times 1,5$ м, поверхня яких вкрита кавернами вилуговування до 2 см у діаметрі.

У корінному заляганні пісковики являють собою лінзу, що залягає серед дрібно- та середньозернистих кварцових пісків світлосірого, білого, зеленувато- та жовтувато-сірого кольорів [4].

Ще одним цікавим та унікальним геосайтом є Баницький кар'єр кварцитів (Глухівський кар'єр кварцитів) – кар'єр в якому ведеться розробка Баницького родовища високочистих кварцитних пісковиків відкритим способом. Він знаходиться в селі Баничі Шостинського району регіону за географічними координатами $51^{\circ}30'37''$ пн. ш. $33^{\circ}56'16''$ сх. д. Баницьке родовище – це унікальне одне із небагатьох у світі родовище де видобувають кварцити із вмістом двоокису кремнію вище 99 %.

Площа кар'єру становить приблизно 20 га, виробнича потужність – 80-100 тис. т/рік кварциту кускової фракції 20–90 мм. Розробка Баницького родовища почалася 1890 року, а з 1926 року почало працювати промислове підприємство [5]. Кар'єр представляє собою відслонення буцацьких піщаних

відкладів з лінзою кварцитного пісковика.

Безперечно заслуговує на увагу «наочний посібник з геології та геоморфології»: ландшафтний заказник місцевого значення – Могрицький. Заказник площею 15,2 га, об'єкт природно-заповідного фонду Сумської області з 1995 року. З півдня до заказника примикає

Могрицький крейдяний кар'єр, з півночі – курган-городище. Як геологічний об'єкт, в першу чергу, цікавлять природні та штучні відслонення крейдяних відкладів пізньої крейди маастрихтського ярусу, які мають величезне палеонтологічне значення. У крейдяних відкладах можна зібрати різноманітні палеонтологічні решки: корали, плечоноги, червононогі, головоногі та двостулкові моллюски, морські їжаки, зуби акул та ін. Крейдяні відклади у багатьох місцях виходять безпосередньо на денну поверхню, що зумовлюють формування карстових форм рельєфу – карстових лійок, що спостерігаються на підвищених ділянках плато правого корінного берегу річки Псел. Крім карстових форм рельєфу широко представлені форми рельєфу створені постійними та тимчасовими водотоками, а також гравітаційні форми. З найвищої точки плато добре проглядається русло річки, його меандрування, заплава та стариці і, навіть, перша та друга надзаплавні тераси.

А все правобережжя порізане густою ярко-балковою мережею, де прослідковуються усі стадії утворення ярів. На схилах яру спостерігаються опливини та зсуви, а також наявні ерозійні останці. Крім величезного наукового та освітнього значення, цей геосайт надає естетичну насолоду. Із «крейдяних гір» відкривається неймовірний пейзаж на декілька кілометрів, звідки можна побачити всі описані форми рельєфу, надзвичайні ландшафти, а також гору «Крокодил» – колишнє городище сіверян.

Безпосередньо біля кар'єру розташовані залишки давньоруського городища, культурний шар містить уламки ліпної (роменської) та гончарної давньоруської (XII-XIII ст.) кераміки. Ці надзвичайні краєвиди, одне з улюблених місць для проведення Ленд-арт симпозиумів. Недарма це місце називають «Сумською Швейцарією».

Висновок. Таким чином, аналіз геосайтів Сумської області встановив, що для геотуризму широко можна використовувати такі геологічні об'єкти, як гора «Золотуха» – унікальна діапірова структура, де вперше у 30-х роках ХХ століття було відкрито поклади нафти в Україні; Баницький кар'єр кварцитів – унікальне одне із небагатьох у світі родовище де видобувають кварцити із вмістом двоокису кремнію вище 99%; Могрицький крейдяний кар'єр – наочний посібник з геології та геоморфології, що має наукове та освітнє значення, а також неймовірні пейзажі, які надають естетичну насолоду; льодовикові валуни свідки Дніпровського зледеніння та перший у світі пам'ятник мамонту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зінько Ю. В. Класифікація і територіальне планування природоохоронних геоморфологічних об'єктів / Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2000. Вип. 21. С. 190-193.

2. Данильченко О. С., Багмет О. С. Об'єкти геологічної спадщини Сумської області / Теоретичні та прикладні аспекти досліджень з біології, географії та хімії : матеріали IV Всеукраїнської наук. конф. студентів та молодих учених (м. Суми, 29 квітня 2022 р.). Суми. 2022. С. 54-58. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/12266> (дата звернення: 29.09.2022).

3. Вертель В. В. Геологічні природоохоронні території Сумщини: сучасний стан, проблеми та перспективи / Природничі науки. Суми, 2018. Вип. 15. С. 25–32. URL: <https://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/> (дата звернення: 19.04.2022).

4. Вертель В. В. Дещо про наукову та природоохоронну характеристику загальногеологічного заказника місцевого значення «Камінські піщаники» / Треті Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Суми, 12-14 жовтня 2018 р.). Суми. 2018. С. 22-25.

5. Баницький

кар'єр

кварцитів.

URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B0%D1%80%27%D1%94%D1%80_%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%86%D0%B8%D1%82%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 29.09.2022).